

Филатов Ф.П. / Огурцов А.П. – М.: Политиздат, 1991. – 414 с. – С. 181–182. 13. Перспективы метафизики: классическая и неклассическая метафизика на рубеже веков / Под ред. Г.Л. Тульчинского, М.С. Уварова. – СПб.: Алетейя, 2000. – 415 с. – (Тела мысли). 14. Пушкин В.Г. Сущность метафизики: от Фомы Аквинского через Гегеля и Ницше к Мартину Хайдеггеру / В.Г. Пушкин. – СПб.: Лань, 2003. – 480 с. – (Мир культуры, истории и философии). 15. Романенко Ю.М. Бытие и естество: Онтология и метафизика как типы философского знания / Ю.М. Романенко. – СПб.: Алетейя, 2003. – 779 с. 16. Хайдеггер М. Что такое метафизика? // М. Хайдеггер. Лекции о метафизике / Хайдеггер Мартин. Пер. с нем. и коммент. С. Жигалкина. – М.: Языки славянских культур, 2010. – 160 с. – (Studia philosophica. Series minor). 17. Шуон Ф. Очевидность и тайна / Фритьоф Шуон. – М.: Номос, 2007. – 384 с. 18. Krapiec M. Metafizyka. Zarys teorii bytu / Mieczysław Albert Krapiec. Wydanie czwarte. – Lublin, Redakcja wydawnictw katolickiego uniwersytetu lubelskiego, 1985. 19. Кубицкий А.В. Что такое “Метафизика” Аристотеля (анализ состава) // Аристотель. Метафизика. Переводы. Комментарии. Толкования. Сост. и подготовка текста С.И. Еремеев / Кубицкий А.В. – СПб.: Алетейя, 2002; Киев: Эльга, 2002. – 832 с. – С. 825. 20. Вундт В. Метафизика // Философия в систематическом изложении / Вильгельм Вундт. Пер. И.В. Постмана. – М.: Издательский дом “Территория будущего”, 2006. (Серия “Университетская библиотека Александра Погорельского”). – 440 с. – С. 117–151.

Євгеній Бразуль-Брушковський
Національний університет “Львівська політехніка”

ТЕРМІНАТОР, ФІЛОСОФІЯ І КІНО

Відгук на книги:

The Routledge Companion to Philosophy and Film / edited by Paisley Livingstone and Carl Plantinga. – N.Y. : Routledge, 2009. – XX, 672 p. Index. Routledge Philosophy Companions Series. ISBN: 0203879325.

Terminator and philosophy: I'll be back, therefore I am / edited by Richard Brown and Kevin Decker. – Hoboken, N.J. : John Wiley & Sons, 2009. – VII, 294 p. : ill. Includes indexes. The Blackwell philosophy and pop culture series. ISBN: 9780470447987.

© Євгеній Бразуль-Брушковський

Широкий спектр проблем, пов'язаних із мистецтвом кіно, завжди привертав значну увагу у вітчизняній філософії. Мабуть, причиною цього була не лише знаменита фраза класика “З усіх мистецтв для нас найважливішим є кіно” – до речі, сама по собі гідна серйозної уваги дослідників ідейного універсуму радянської цивілізації – але й цілком однозначна класифікація кіно власне як *мистецтва*. Звернемо увагу, що для англомовної культури (передовсім американської) традиційнішим є зарахування кіно до групи “розваги” (entertainment). Проте значний масив досліджень теорії кіно, переважно, лишався власне теорією кіно (у західному варіанті – film theory), а не філософією кіно, хоча серед важливих винятків слід назвати, безперечно, праці Є.Я. Басіна, Ю.М. Лотмана, В.Л. Петрушенка. Поширеним жанром було також дослідження ідейного кола окремих фільмів та творчості певних режисерів, тоді як цілісне філософське осмислення самого феномену кінематографа залишалося, як правило, парафією самих кіномитців. Ситуація у західних дослідженнях лише незначно відрізнялася від вітчизняної. Тож поява такого фундаментального і універсального видання, як “Путівник Рутледжа до філософії та кіно” видавництва “Routledge”, обґрунтовано можна назвати важливою подією. Істотним також є те, що “Путівник” є колективною, а не одноосібною працею, яка збрала 51 автора-дослідника кінематографу зі США, Канади, Австралії, Великобританії, Гонг-Конгу, Угорщини, Італії, Данії, Швеції та Бельгії, і була підготована за загальною редакцією професора філософії Пейслі Лівінгстона (Гонг-Конг) та професора досліджень кіно Карла Плантингі (США).

“Путівник Рутледжа” не є кінословником чи кіноенциклопедією у звичному сенсі. Його мета – окреслити вже відомі концептуальні підходи до осмислення такого синтетичного виду мистецтва, як кінематограф. Цю мету автори реалізують у чотирьох розділах.

У першому розділі “Проблеми та поняття”, – аналізується широкий спектр ключових концептів філософії кіно – природа акторства, емпатія та співпереживання персонажу, цифрове кіно, проблема насильства та проблема расизму і, звичайно ж, такі “знакові” теми, як нарація, гендер, стиль, реалізм та носій/середовище. Поряд із цим, автори “Путівника” звертаються і до менш традиційних проблем досліджень кіно – проблем онтології та свідомості. Яким є онтологічний статус фільму? Однією з можливих відповідей є дотримання поділу на “одиничні” (сингулярні) та “множинні” мистецтва. Перші припускають лише одну, так би мовити, іпостась існування: наприклад, миттєві фотографії, зроблені за допомогою “Поляріода”, є втіленням сингулярного мистецтва, оскільки мають фіксовану під час знімання-та-відбитку глибину, яскравість тощо. На противагу цьому, інші види фотографії, так само, як і кіно, є мистецтвом множинним, оскільки припускають багато вимірів та видів свого існування. (Зауважимо лише, що тут не йдеться про актуально нескінченну множинність інтерпретацій!)

У другому розділі – “Автори і тенденції” – читач знову буде здивований. Адже серед персоналій він знайде не стільки імена відомих режисерів, скільки імена теоретиків кіно – більш і менш відомих чи навіть очікуваних: французького інтелектуала Едгара Морена, німецького поета та режисера театру Бертольда Брехта, філософів Вальтера Беньяміна, Жіля Дельоза, Людвіга Вітгенштайна (пригадаймо вітгенштайнівську любов до поганих фільмів які, за його словами, допомагали йому звільнити голову від філософських проблем), – а також аналіз таких напрямів та дисциплін, як феноменологія, психоаналіз, когнітивна теорія, семіотика та семіологія.

Розділ “Жанри та інші типи” стане безцінним матеріалом для кожного філософа, який з причини педагогічних обов’язків чи власного інтересу цікавиться проблемами естетики та філософії мистецтва. Поряд із такими звичними жанрами кіномистецтва, як документалістика та фільми жахів (саме їх з особливим задоволенням вивчають схильні до психоаналізу дослідники), автори “Путівника” окремо розглядають також авангардне кіно, порнографію та “Догму 95” Ларса фон Тріра як окремих типів кіномистецтва, що його формують викладені датським режисером чіткі принципи організації фільму. І якщо ще десятиліття–два тому феміністські автор(к)и цілком однозначно таврували антижіночість, агресивність та консюмеризм порнографії як чоловічої зневаги до жінки з одночасним культивуванням фіктивного ідеалу маскуліності як “мачизму”, сьогодні у зв’язку із поступовим перетворенням самих мужчин чи їх образів на предмет споживання, на товар, однозначність висновків і навіть початкових дефініцій порнографії перестає бути беззастережною.

Завершальний, четвертий розділ “Путівника” має назву “Фільм (Кіно) як філософія”. Спраглі око із задоволенням побачить тут персоналії Інмара Бергманна та Андрія Тарковського, а поряд з ними – фактично невідомого в Україні американського режисера Терренса Маліка, професійного філософа, випускника Оксфорду, який викладав феноменологію у Массачусетському технологічному інституті та переклав працю Гайдеггера “Vom Wesen des Grundes” англійською мовою (1969). Автори статей розділу, аналізуючи сценарні позиції фільмів у діалозі із Платоном (“Why being moral?”), звертаються до дослідження питання про те, чому необхідно бути моральним; до питання про тожсамість особи на прикладі персонажів фільмів, які втратили пам’ять чи почуття власної ідентичності (“Personal identity”); нарешті, проблему реальності та вірогідності знання про неї, вправно оперуючи прикладами з праць Бертрана Рассела та фільмів “Згадати все” (1990) чи “Матриця” (1990) (“Scepticism”).

Як читачі, так і автори “Путівника Рутледжа до філософії та кіно” свідомі тематичної обмеженості та вибірковості у виборі проблем для аналізу у цьому виданні. Проте безумовне позитивне значення цієї книги полягає в окресленні не лише вже простежених тенденцій чи проблемних питань, а й у створенні перспектив подальших – як фундаментальних, так і конкретних (case-studies) – досліджень у справді неосяжній царині філософії кіно.

Дещо іншим прикладом таких досліджень є ще одна книга, видана у 2009 році, цього разу видавництвом “Blackwell” – “Термінатор і філософія”. Підзаголовок книги – “I’ll be back, therefore I am” – “жартує” одночасно навколо двох сентенцій: знаменитої (у певних колах) декартівської “Я мислю, отже, я існую” та не менш знаменитої (але, мабуть, в інших колах) шварценегерівської “Я ще повернуся”.

На відміну від “Путівника Рутледжа до філософії та кіно”, книга “Термінатор і філософія” зосереджується на змістово-ідейних, а не суто кінематографічних, чеснотах знаменитої серії фільмів

режисера Джеймса Камерона. По суті для 22 авторів книги (здебільшого – молодих науковців) фільм “Термінатор” є зручним матеріалом для експозиції та експлікації основних проблем філософії – принаймні, у тій формі, в якій їх розуміють у більшості північноамериканських університетів.

Так, у розділі “Життя після людства та штучний інтелект” автори зосереджуються на питаннях відносин людини та машини, принагідно зауважуючи, що за сьогоднішніх умов, вкрай близьких до часу подій першого фільму саги, розрізнення людини та машини виявляється позбавленим колишньої декартівської прозорості. Розділ “Жінки та революціонери” розглядає проблеми фемінізму, моралі та соціальної критики. Онтологічні аспекти співвідношення минулого та майбутнього на тлі критики гегелівської філософії історії вивчаються у розділі “Змінити те, що вже відбулося”. Четвертий розділ – “Етика термінації” – слугує авторам книги розлогим полігоном для адресування питань морально-правового статусу особи, статусу зародка, моральної відповідальності особи та проблематичності легітимності теорії суспільного договору. Останній, п’ятий розділ є, мабуть, “найтехнічнішим” з усіх частин книги, оскільки тут автори займаються експлікацією основних питань аналітичної філософії, використовуючи ідеї Рассела, Кріпке, Струсона та Вітгенштайна для аналізу сценарних текстів “Термінатора”.

Можна сказати, експеримент з візуалізації філософської проблематики, який виконали автори книги “Термінатор і філософія” для дидактичних цілей, є цілком успішним. Зрозуміло, що з таким самим успіхом як “заготовка” для експлікації основних філософських проблем згодився б і майже будь-який інший голлівудівський блокбастер – від згаданого вже “Згадати все” і “Дня Незалежності” до філософськи витонченішої “Матриці”. З іншого боку, тим самим цілям могла б прислужитися і безсмертна “Аліса” Льюїса Керолла – звичайно, з істотною поправкою на брак наочності та цілком наочну значно вищу складність для інтерпретації. Треба лише пам’ятати про вихідний принцип, якого авторам книги вдалося дотриматись у більшості матеріалів: не ілюструвати “Термінатор” за допомогою філософії, а ілюструвати філософію за допомогою “Термінатора”. Філософи ж, своєю чергою, не повинні забувати про те, що вихідним пунктом їхніх розмірковувань є людське життя, а не сама філософія. Адже, за словами Сари Коннор, “якщо машина, термінатор, здатний навчитися цінувати людське життя, можливо, ми теж зможемо”.

Віктор Петрушенко

Національний університет “Львівська політехніка”

СИНТЕЗ ХУДОЖНЬОГО БАЧЕННЯ СВІТУ ТА НАПРУГИ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

(Круглий стіл, присвячений 100-річчю з дня смерті Л.Толстого)

© Віктор Петрушенко, 2011

20 листопада 2010 року, саме у день смерті Льва Толстого на ст. Астапово, відбувся Круглий стіл, присвячений цій даті. Тема Круглого столу така: “Достоевський і Толстой: філософські пошуки та обрії” (до 100-річчя з дня смерті Льва Толстого). Така тема була зумовлена тим, що на 2010 рік припала дата чергового міжуніверситетського Круглого столу, на якому вивчався філософський контакт творчості Ф.М. Достоевського. Співорганізаторами конференції стали Львівська філософська спілка “Cogito”, кафедра філософії Національного університету “Львівська політехніка”, Прикарпатський інститут ім. М.С. Грушевського МАУП; проходила вона у приміщенні “Львівської політехніки”.

У Програмі конференції значилось 45 тем виступів, поділених на чотири тематичні блоки; це давало можливість у режимі вільного обговорення заслухати всіх, хто бажав виступити. Загалом на Круглому столі прозвучало 17 виступів, окрім того, 8 осіб взяли участь у дискусіях. Тематика Круглого столу була достатньо широкою: починаючи від обговорень особистостей Ф.М. Достоев-